

Kritike, prikazi, osvrti

MIRKO MARKOVIĆ,
Slavonija – Povijest naselja i podrijetlo stanovništva (Zagreb: Golden Marketing, 2002), 614 str.

Pred nama je još jedna reprezentativna knjiga akademika Mirka Markovića. Ova je knjiga povijesna sinteza o Slavoniji, s naglaskom na proučavanju njezinih naselja te podrijetlu i migracijama njezina stanovništva. U zadnjih desetak godina ovaj je autor objavio nekoliko djela s cjelovitim prikazom hrvatskih zemalja na geografskim kartama i zemljovidima od prvih početaka do naših dana.¹ Na naslovnicu knjige posvećene Slavoniji Marković je stavio tri simbolična detalja. U donji desni kut naslovnice smjestio je katastarski plan sela Podvinja kraj Broda,² u sredinu naslovnice plan brodske tvrđave iz 1750.,³ a u gornji desni kut naslovnice plan stare, srednjovjekovne brodske utvrde «Vukovca».⁴ Oblikovanje naslovnice s tri «brodska» kartografska detalja nije slučajno. Marković je rođeni Brođanin te je svoju zavičajnost želio na taj način još više istaknuti. Kao i sve dosadašnje Markovićeve knjige i ova je obradovala širu kulturnu javnost i stručnjake različitih disciplina, napose u Brodu i Slavoniji. Za izradu ove knjige autor je uložio puno vremena i napora, pa je zaslužio pohvale i čestitke.

Ovo djelo rezultat je višegodišnjih istraživanja (četiri desetljeća) i obrade kartografskih zbirki po europskim i hrvatskim arhivima, bibliotekama i muzejima. Po svom karakteru ima obilježje kulturno-povijesne monogra-

fije kao i ostale Markovićeve knjige objavljene u posljednjih desetak godina. Knjiga je pisana jednostavnim i razumljivim stilom, lako se čita i nezaobilazno je dokumentarno štivo u proučavanju naselja i strukture slavonskog stanovništva tijekom minulih stoljeća.

Marković je skupio i sažeo na jednom mjestu veliki broj ilustrativnog materijala i povijesnih činjenica koje su razbacane po različitim arhivima, bibliotekama, muzejima, časopisima, zbornicima i studijama. Sadržaj je oblikovan i opisan panoramski, a interpretacija je na razini tradicionalne historiografije. Povjesničari koji teže većoj sintetičnosti i čvršćoj konceptualizaciji sadržaja u ovom radu naći će dosta zastarjelih metodoloških rješenja. U interpretaciji sadržaja profesionalnim povjesničarima nisu ponuđena neka «otkrića». Metodološki modernije oblikovana povijesno-kartografska studija o Slavoniji još čeka svog istraživača ili istraživače. Autor je preuzeo interpretacijske modele tradicionalne historiograf-

¹ Mirko Marković, *BROD - Kulturno povijesna monografija* (Slavonski Brod, 1994); M. Marković, *Descriptio Croatiae*. Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata. (Zagreb, 1993); M. Marković, *Descriptio Bosnae et Hercegovinae* (Zagreb, 1998); Hrvatski gradovi na starim planovima i vedutama (Zagreb, 2001).

² Mirko Marković, *Slavonija-Povijest naselja i podrijetlo stanovništva* (Zagreb, 2002), 355.

³ Marković, *Slavonija*, 339.

⁴ Marković, *Slavonija*, 337.

ske produkcije kojoj su glavna obilježja deskripcija izvora, literature te u ovom slučaju i kartografskog materijala. Sadržaj je utemeljen na mnoštvu činjenica, nabranju datuma, mjesta, događaja, zaslužnih osoba i dr. Kada je riječ o kartama i planovima, dosta ih je već objavljeno u nekom od prijašnjih radova, a da to nije spomenuo. Ilustrativni materijal nije obilježio rednim brojem i izvornom signaturom. Tekst nije povezivao s ilustracijama. Tekst, ilustracije i bilješke međusobno su razdvojeni i prilično proizvoljno raspoređeni po knjizi zbog čega je snalaženje u sadržaju vrlo otežano. Ova kritika nije upućena samo autoru, navedeni propusti mogu se uputiti recenzentima i tehničkim urednicima koji nisu uskladili tekstualni i ilustrativni dio, pa su «suodgovorni» za tehničke nedorečenosti i kompliciranu strukturu sadržaja.

Sadržaj knjige podijeljen je u jedanaest poglavlja i oblikovan u zasebne tematske cjeline. Knjiga je opremljena predgovorom, bilješkama, zaključkom na hrvatskom i njemačkom jeziku, obilnim popisom izvora, literature i ilustracija (189) te kazalom naselja.

U predgovoru autor je izložio povijesne, prostorne i etničke mijene na području današnje Slavonije.

Uvodno poglavlje (11-23) sadrži kratak povijesni pregled županijskog ustroja u Slavoniji te opis zemljopisnog obilježja Slavonije prema današnjem političko-administrativnom ustroju (u sedam hrvatskih županija). Opisan je teritorijalni smještaj slavonskih županija, popisana su naselja u njima, navedeni su podaci o broju stanovnika i nacionalna struktura.

U drugom poglavlju (24-36) obrađena su prehistorijska naselja i stanovništvo na području Slavonije. Autor se koristio uglavnom rezultatima arheoloških istraživanja.⁵

U trećem poglavlju (37-57) opisano je razdoblje rimske vlasti do dolaska Hrvata. U poglavlju su četiri karte i šest tablica s polaznim i dolaznim slavonskim antičkim postajama te udaljenošću među njima izraženom u miljama. Ovo poglavlje je, uz neznatne izmjene, preuzeto iz jedne ranije autorove knjige.⁶

U četvrtom poglavlju (58-74) pažnja je posvećena ranosrednjovjekovnoj Slavoniji. Ovo poglavlje popraćeno je opisom poznatih činjenica iz historioografskih radova.⁷

U petom poglavlju (75-164) opisana su naselja i stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije. Poglavlje sadrži topografske karte pojedinih sela ove županije te nekoliko veduta Iloka, Petrovaradina, Vukovara, i geografskih karata.

U šestom poglavlju (165-270) obrađena su naselja i stanovništvo slavonskog dijela županije Osječko-baranjske. U poglavlju se nalazi nekoliko geografskih karata, veći broj veduta Erduta, Osijeka, Valpova, planovi osječke tvrđave i mosta, karta đakovačke biskupije te topografske karte sela ove županije.

Sedmo poglavlje (271-330) sadrži opis naselja i stanovništvo Virovitičko-podravске županije. U poglavlju je objavljeno nekoliko geografskih karata, vedute Virovitice, te topografske karte sela ove županije.

⁵ Najviše je koristio radove: S. Dimitrijevića, K. Minichreiter, Z. Vinskog, K. Gasparini-Vinski, R. Vasića, N. Tasića, M. Maleza i dr.

⁶ Marković, *Descriptio Croatiae*.

⁷ Zastupljeni autori pripadaju uglavnom tradicionalističkom smjeru u hrvatskoj historioografiji s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća: F. Rački, T. Smičiklas, M. Barada, V. Klaić, F. Šišić i dr.

U osmom poglavlju (331-417) obrađena su naselja i stanovništvo Brodsko-posavske županije. I u ovom je poglavlju objavljeno nekoliko geografskih karata i nekoliko katastarskih planova, vedute Gradiške i Broda, planovi brodske i gradiške tvrđave te topografske karte sela ove županije.

U devetom poglavlju (418-525) obrađena su naselja i stanovništvo Požeško-slavonske županije. U poglavlju se nalaze geografske karte, vedute Požege i Pakraca te topografske karte sela ove županije.

U desetom poglavlju (525-538) opisana su naselja i stanovništvo svetačkog područja županije Bjelovarsko-bilogorske. U poglavlju je jedna karta i nekoliko topografskih karata sela ove županije.

U posljednjem jedanaestom poglavlju (539-554) obrađena su naselja i stanovništvo područja županije Sisačkomoslavačke. U poglavlju je jedna karta i nekoliko topografskih karata sela ove županije.

Usprkos korištenja zastarjele tradicionalističke metodologije u interpretaciji sadržaja, kompiliranju ranijih radova te nekih drugih kritičkih opaski, Markoviću treba odati i priznanje što se odlučio na izradu ovakvog tipa monografije. Pokušaj zaslužuje svaku pohvalu i zbog činjenice što je učinjen trudom i zalaganjem pojedinca. Uvjereni smo da će ova povijesno-kartografska sinteza o slavonskim naseljima, stanovništvu i demografskim promjenama u dunavsko-dravsko-savskom međurječju naći široki krug čitatelja i da će uskoro potaknuti nova kartografska istraživanja Slavonije.

Josip Kljajić

* * *

The Crusades and the military orders. Expanding the frontiers of medieval Latin Christianity, ur. Zsolt Hunyadi i József Laszlovszky (Budapest: Central European University – Department of Medieval Studies, 2001), 606 str.

Križarski ratovi su zacijelo, izvan stručnih krugova, jedan od glavnih sastojaka privlačne slikovitosti srednjega vijeka i jedan od temeljnih oslonaca "romantičnog" poimanja srednjovjekovlja i njegove civilizacije. Istodobno, kao kompleksna povijesna tema, oni ne prestaju privlačiti zanimanje istraživača i različitih specijalista. Premda se i stručnjak medijevist može u načelu suglasiti da u križarskim ratovima vidi jednu od velikih "epskih" epizoda europske povijesti, za njega su oni neizbježno zamršen i slojevit niz povijesnih zbivanja, "u kojem se miješaju vjerski zanos, demografski rast i zov pljačke" i koji je "za sobom Zapadu ostavio gotovo posve negativnu bilancu", kao što je to sažeo Jacques le Goff. Križarski se ratovi kao povijesni fenomen, dakako, ne iscrpljuju u neposrednim oružanim pokušajima "oslobađanja" Svete Zemlje, nego uključuju i svoj usporedni i naknadni život u "imaginariju" i ideologiji zapadnog kršćanstva i kulture uopće – dovoljno je s tim u vezi uputiti na nedavno tiskano životno djelo Alphonsea Dupronta, *Le mythe de croisade* (Gallimard, 1997), u četiri sveska na više od 2000 stranica.

Početakom 1999. održan je u Budimpešti u organizaciji Odsjeka za srednjovjekovne studije tamošnjeg Srednjo-europskog sveučilišta znanstveni skup pod naslovom "Expanding the